فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال هفدهم، شماره شصت و نهم، ص۳۲۲-۳۰۱، پاییز ۱۴۰۲
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 17, No. 69, P 301-322, Autumn 2023

مقاله پژوهشی
Research Article

بررسی عوامل شکل دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی: مورد مطالعه جوانان شهر اردبیل

صیاد درویشی[۱]، بهروز اسدالهی[۲]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۷ تاریخ پذیرش:۱۴۰۲/۱۰/۰۸

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل شکل دهنده رفتار جوانان در گرایش به مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل انجام شد. **روش:** پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد کیفی بود. جامعه آماری پژوهش شامل همه جوانان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر اردبیل در سال ۱۴۰۱ بود که بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و با استفاده از تکنیک اشباع داده‌ها، ۲۸ نفر انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها با روش مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار با تکنیک تحلیل جمله به جمله انجام گرفت. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان داد که ۸ مقوله و ۷۶ زیرمقوله به عنوان عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مواد مخدر صنعتی شناسایی شد که شامل رفتارهای هیجانی، ارتباط و همنشینی با همسالان، رفتار برنامه‌ریزی شده، نگرش، فشار اجتماعی، گسست خانوادگی، عوامل روان شناختی، و شرایط اقتصادی بودند. **نتیجه‌گیری:** نتایج این پژوهش حاکی از وجود عوامل متعدد فردی، خانوادگی، و محیطی در شکل‌گیری و جهت‌دهی رفتارهای جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی است. بنابراین، برای پیشگیری از شکل‌گیری رفتارهای زمینه‌ساز در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر صنعتی، لازم است عوامل مختلف فردی، خانوادگی، و محیطی را به صورت جامع در طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیری از گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر صنعتی در نظر گرفته شوند و در این راستا سرمایه‌گذاری مناسب در کنترل و جهت‌دهی رفتار جوانان با توجه به مولفه‌ها و زیر مولفه‌های شناسایی شده پیشنهاد می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: شکل‌گیری رفتار، عوامل رفتاری، گرایش، جوانان، مواد مخدر صنعتی، شهر اردبیل

۱. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه فرماندهی و مدیریت انتظامی، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. پست الکترونیک: s49darvishi@gmail.com

۲. دانشجوی دکترای مدیریت پیشگیری از جرم، گروه پیشگیری، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

مقدمه

امروزه مصرف مواد مخدر صنعتی و آسیب‌های آن، در حال توسعه بـــوده و نگاه اغلب افراد جامعه به این طیف از مواد مخدر که معمولاً هر از چند گاهی، تعداد آن‌ها بیشـــتر می‌شـــود و در حال توسعه هستند، مثبت است (کردستانی، فرهادی و سلیمانی، ۱۳۹۶). لذا به دلیل همین مســـئله، افراد غیرمعتاد نیز به واسطه نزدیکان و دوستان مصرف کننده خود، به مصرف مواد مخدر صنعتی روی آورده‌اند (مرجـائی و غلامرضا کاشی، ۱۳۹۶). محققان در این زمینه، معتقدند که این تغییر گرایش، بسیار قابل تأمل می‌باشد (میرزایـی علویجـه، نصیرزاده، شریفی راد و حسن‌زاده، ۱۳۹۲). پژوهشگران ثابـت کرده‌انـد کـه از عوامـل مهـم و مؤثـر گرایش فـرد بـه سمت اعتیـاد، رفتارهای ناشی از باورهـای غلطی از قبیـل آرامش‌بخـش بـودن مـواد، کمـک بـرای فراموشـی و فـرار از مشـکلات، نشـانه بـزرگ بـودن و... می‌باشـد؛ لـذا تأکیـد دارنـد روان‌شناسـان در حـوزه شـناخت و رفتار درمانـی لازم است بـه کاهـش نگرش‌هـای ناکارآمـد و باورهـای مرتبـط در افـراد معتـاد تمرکز و توجه نمایند. در نظریه‌هـای شـناختی فـرض بـر ایـن امر استوار است کـه مصرف مـواد مخدر، تابـع ارزش عاطفـی است کـه شخص بـرای پیامدهـای رفتـار خود در نظر گرفته و از طرفی تحـت تأثیـر باورهـا و القائات و شـناخت شخص از مصـرف مـواد، قـرار دارد. همچنین، مداخلـه و ارتباط نزدیک با اطرافیان از حیث آموزشی، بستری را ایجاد می‌کنـد کـه شخص با توجه به اینکه در گـروه دوستان در مقابل انتظـارات و احساسـات متفاوتـی قرار می‌گیرد، در مواجهه و تقابـل بـا سـایر افراد گـروه بـا چالـش روبرو گردد؛ بـه عبـارتی، شرایط مداخلـه آموزشـی موقعیتی را فراهم کـرده اسـت تـا نگرش‌هـا و باورهـای منفـی در مورد مصـرف مـواد مخدر بیـشتر از جنبه‌های مثبـت آن، مـورد توجه قـرار گیـرد (قربانـی، محمدخانی و صرامی، ۱۳۹۱)؛ چرا که گزینه‌های درمانی فعلی در رابطه با اعتیاد جوانان، نیازهای اقلیت قابل توجهی از جوانان مبتلا به مواد مخدر یا سـایر رفتارهای اعتیادآور را برآورده نمی‌کند (لام[1] و همکاران، ۲۰۲۳).

1. Lum

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

از جمله مسائل نگران کننده جامعه درشرایط کنونی، مسئله گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی به ویژه در بین نوجوانان و جوانان است. پیامد این مسئله هم اکنون در خانواده‌ها و اجتماع مشاهده شده، به نحوی که عملاً بنیان روابط فردی و اجتماعی را مورد تهدید قرار داده تا جایی که بعضاً باعث وقوع جرم و جنایت‌های فراوانی با اعمال و رفتارهای خشونت‌آمیزی گردیده است. مصرف مواد مخدر صنعتی به عنوان عادتی فردی و حتی اجتماعی، مردان و زنان بسیاری را از سنین جوانی درگیر نموده، به نحوی که هم سلامت فرد و جامعه را به خطر انداخته و هم موجبات انحطاط روانی و اخلاقی افراد و خانواده‌ها را در پی داشته است.

در سه دهه اخیر، مواد مخدر و روان گردان‌ها در سطح کشور به عنوان یک مسئله اجتماعی، تنوع گسترده‌ای به خود گرفته است؛ به گونه‌ای که افراد در سنین، جنسیت، مشاغل، تحصیلات، مجرد و متاهل، شهری و روستایی، با طبقات اقتصادی و اجتماعی مختلف وارد این چرخه شده‌اند. اعتیاد به مواد مخدر، فرد را از لحاظ روانی، جسمی، اجتماعی و اقتصادی تحت تاثیر قرار می‌دهد و بر اثر مصرف مواد مخدر، زمینه وابستگی روانی فرد فراهم و سپس بر جسم و ظاهر فرد و در نتیجه بر ارتباطات و موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی اثر نامطلوب به‌جای می‌گذارد. حتی مصرف داروهای مسکن عوارض جانبی مضری برای سلامتی افراد از جمله گرایش به اعتیاد ایجاد می‌نماید (مازئو، میکاریلو و گوآتو[1]، ۲۰۲۳). این وابستگی در ابتدا موجب آرامش، لذت، نشاط و سرحالی موقت می‌گردد، ولی بعد از مدتی از مصرف مواد این اثر کاهش و از بین می رود که وابستگی فرد باعث می‌شود جهت رفع وابستگی به مصرف بیشتر و مواد متنوع‌تر روی آورد (ستوده، ۱۳۹۹). به واسطه افزایش مصرف مواد مخدر در دنیا، دولت‌ها هزینه بسیار گزافی را در نتیجه خسارت و صدمات وارده از آن از جمله اثرات مخرب بر سلامت جسمانی و روانی، افزایش جرایم، مرگ و میر و... را در جوامع امروزی متحمل می‌شوند (پیتر و آلیسیا[2]، ۲۰۱۰).

1. Mazzeo, Meccariello & Guatteo
2. Peter & Alicia

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

مصـرف موادمخدر به ویژه مواد مخدر صـنعتی از برجسـته‌ترین شـکل آسـیب‌های اجتماعی است که به سادگی می‌تواند بنیان فرهنگی، اجتماعی یک ملت را ضعیف و دچار تزلزل کرده و پویایی‌های انسـانی آن را با خطر مواجه نماید. پیوسـتگی عوامل روانی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در این حوزه، معضل فوق را به یکی از آسیب‌های اجتماعی تبدیل نموده است. از این جهت مصرف مواد مخدر را می‌توان از پر اهمیت‌ترین چـالش‌هـای عصـر کنونی دانسـت کـه در دنیـا رواج پیـدا کرده و روزانـه بر آمـار مصـرف‌کنندگان آن، همه‌گیری در گروه‌های مختلف، کاهش سـن و دگرگونی و تحول در گرایش مصرف، از سنتی به صنعتی بیشتر شده و در پی آن آسیب‌های متعددی از قبیل افزایش طلاق، بزهکاری، مشکلات روحی و روانی و بسیاری موارد دیگر را به دنبال دارد (خسروی، ۱۳۹۲). بنابراین اهمیت کنترل آسیب‌های مصرف مواد مخدر صنعتی بر کسی پوشـیده نیسـت؛ همانگونه که رهبر معظم انقلاب در سـال ۱۳۹۴، اعتیاد و مواد مخدر را به عنوان اولین اولویت آسیب‌های اجتماعی کشور اعلام نمودند. از طرفی توطئه خطرناک و سازمان‌یافته دشـمنان برای ترویج مواد مخدر صنعتی با به‌کارگیری باندهای هدایت شـده با هدف زدودن روحیه نشـاط و تندرسـتی و عزم و اراده راسـخ جوانان کشـور، امری آشـکار می‌باشد. لذا مبارزه همه جانبه با مواد مخدر و روانگردان‌ها و اهتمام به اجرای سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر در ابعاد مختلف عرضـه، پیشـگیری، درمان، زیانکاهی و...، بسیار حائز اهمیت بوده و در این میان، مطرح شـدن پژوهش به عنوان زیربنای تصـمیم‌گیری در برنامه‌ریزی در حوزه پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر صنعتی از سوی مسئولان و دستگاه های متولی امری ضروری می‌باشد.

فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسـیدند که نقش گروه همسالان، دوستی‌های زیان‌آور، محیط نامناسب زیست شهری، ضعف ساختاری نهادهای اجتماعی نظیر خانواده، وجود سـابقه اعتیاد در خانواده، سـبک فرزندپروری آسـیب‌زا، نابسامانی خانواده و نهاد آموزش به واسطه مدیریت ناکارآمد مدارس و امکان تشکیل باند و آشـنایی با مواد در مدرسـه گرایش به اعتیاد را فراهم می‌نماید. نورمحمدی، حیدری، پروانه و ادیب منش (۱۴۰۰) در پژوهشـی بیان داشـتند که تغییرات عمده در دیدگاه افراد

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جامعه نسبت به مواد مخدر صنعتی باعث شده تا الگوی مصرف در بخش زیادی از معتادان به مواد مخدر سنتی به سمت مواد مخدر صنعتی تغییر یابد. درویشی، بختیاری و گله جاری (۱۴۰۰) در تحقیق خود نشان دادند که پلیس در شهرستان کرمانشاه می‌تواند با برنامه‌ریزی اصولی نسبت به حذف یا کاهش چالش‌های شناسایی شده و مبارزه موفقیت‌آمیز با توزیع‌کنندگان مواد مخدر صنعتی، میزان گرایش، دسترسی و تقاضا به مواد مخدر را کاهش دهد. جورابلو (۱۳۹۹) در پژوهش خود عوامل موثر در گرایش به مواد مخدر صنعتی را گروه همسالان، سابقه مصرف مواد مخدر در افراد خانواده، نگرش به زشت نبودن مصرف این مواد، باور به تقویت قوای جنسی، نگرش به بالا بردن تمرکز و خلاقیت، در دسترس بودن، آسانی خرید و فروش، فراوانی، تولید راحت، زمان مصرف در مدت کوتاه، منبع آرامش، عدم وجود آثار بر چهره و قیافه ظاهری معرفی نموده است. درویشی (۱۳۹۹) در پژوهش خود نشان داد که کیفیت خدمات پلیس هوشمند ۳۸ درصد از تغییرات مشارکت شهروندان در پیشگیری از توزیع مواد مخدر را پیش‌بینی می‌کند و سهولت دسترسی شهروندان به اطلاعات مورد نیاز، زمینه‌های مشارکت در برنامه‌های پیشگیری از توزیع مواد مخدر را افزایش می‌دهد. درشتی و رجبلو (۱۳۹۹) در پژوهشی اعلام داشتند گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر به عواملی همچون مراوده با افراد ناباب، افسرده بودن، طلاق والدین، سابقه مصرف سیگار و نیز افت و شکست تحصیلی مربوط بوده و بالاترین تأثیرات را در مصرف مواد مخدر دارند. سلیمانی (۱۳۹۶) در پژوهشی اعلام داشت که رشد نامطلوب شخصیت، متعادل نبودن شخصیت، کمبود شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی خاص باعث می شود تا شخص آمادگی بیشتری برای گرایش به مواد مخدر داشته باشد. ذکر (۱۳۹۴) در پژوهشی اعلام داشته که بین نگرش، عملکرد و افعال بزهکارانه اشخاص رابطه قوی وجود دارد و این اشخاص برابر نگرشی که به مصرف مواد مخدر دارند، به مصرف آن اقدام و یا مصرف مواد فوق را به کلی کنار می‌گذارند. همچنین نوع نگرش بر نحوه رفتار آنان تاثیرگذار است. رزمخواه، پاکزاد و احقر (۱۳۹۲) در پژوهشی بیان داشتند که بین نگرش به افعال مجرمانه در نوجوانان و جوانان با

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

پارامترهای سلامت روان از جمله افسردگی حاد، آشفتگی و بی‌خوابی، رفتار نامناسب اجتماعی و علائم بدنی رابطه معناداری دارند.

نتایج تحقیق مازئو و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که مصرف داروهای مسکن عوارض جانبی مضری برای سلامتی افراد از جمله گرایش به اعتیاد ایجاد می‌کند و زمینه گرایش به اعتیاد را فراهم می‌نماید. وینتر، رودریگرز-اسیودو، دیتریچ وهیلر[1] (۲۰۲۳) در تحقیق خود نشان دادند که ناملایمات اولیه زندگی در گرایش به اعتیاد جوانان نقش داشته و تنها در سال ۲۰۱۹ بیش از ۷۰ هزار آمریکایی بر اثر مصرف بیش از حد مواد مخدر جان خود را از دست داده‌اند. نتایج تحقیق مارتینلی، نگلهوت، بست، واندر پلاسچین و وان دی ام هین[2] (۲۰۲۳) نشان داد افرادی که درگیر حمایت روانی اجتماعی می‌باشند، گرایش کمتری برای استفاده از مواد مخدر نشان می‌دهند و لذا با ترمیم و بازیابی عوامل فردی و شخصی با مداخلات اجتماعی می‌توان از بازگشت به مصرف دوباره مواد مخدر جلوگیری نمود. نتایج تحقیق پاکائو[3] و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که ۱۶ مداخله برنامه دیجیتال سلامتی وجود دارد که برای کمک به جوانان در غلبه بر مسائل اعتیادآور انجام شده است و بیشتر تکنیک‌های موجود شامل مقابله با محرک‌ها، احساسات، رفتارهای اعتیادآور و فیزیولوژی یا واکنش‌های جسمی است. علاوه براین، مؤلفه‌های مهارت شناختی مانند برنامه‌ریزی برای متوقف کردن رفتارهای اعتیادآور، متوقف کردن مصرف، تشویق بیشتر و ایجاد تفکر مثبت برای دوری کردن از رفتار اعتیادآور شناسایی و معرفی شدند. لام و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی نشان دادند که اغلب جوانان معتاد تحت فشار عوامل بیرونی مانند سیستم عدالت یا خانواده‌ها قرار می‌گیرند که می‌تواند تعامل و همکاری درمانی را کاهش و یا محدود نمایند. همچنین نتایج نشان دادند که مداخلات مبتنی بر خانواده به درگیری مراقبتی متکی هستند و برای شخص معتاد کمتر اثر دارد و لذا مؤثرترین راهکار در کاهش مصرف مواد مخدر، برنامه‌های انگیزشی فردی یا برنامه‌های مبتنی بر گروه غیرخانوادگی است و بنابراین توسعه گروه‌های خاص برای اجرای یک برنامه بازیابی هوشمندانه با هدف

1. Winter, Rodríguez-Acevedo, Dittrich & Heller
2. Martinelli, Nagelhout, Best, Vanderplasschen & van de Mheen
3. Phukao

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

درمان جوانان معتاد با یک رویکرد غیررسمی و انعطاف‌پذیر برای راهنمایی جوانان آسیب پذیر ضروری است. نتایج تحقیق گلنتز، جیفرز و وینیچوف[1] (۲۰۲۲) نشان داد سن شروع به استفاده از سیگار الکترونیکی در امریکا کاهش یافته و شدت استفاده و اعتیاد بین سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۲۱ در بین جوانان امریکا افزایش یافته است. یافته‌ها نشان دادند که برای پیشگیری از رفتارهای انحرافی جوانان و گرایش به مواد مخدر، به مقررات قوی‌تری مانند ممنوعیت‌های جامع در مورد فروش محصولات دخانیات نیاز است.

در شکل‌دهی و جهت‌دهی رفتار جوانان در گرایش به مواد مخدر صنعتی عوامل مختلفی وجود دارد. از جمله عوامل تأثیرگذار در گرایش به اعتیاد، شخصیت و ویژگی های شخصیتی افراد می‌باشد. رابینز[2] بر این باور است که شخصیت هر شخص از مجموعه واکنش‌ها و ارتباطات وی با دیگران تشکیل می‌شود. آلپورت[3] نیز بر این نظر است که رفتارهای روانی و بدنی موجب تشکیل شخصیت فرد می‌گردد و شخصیت نوع رفتار شخص برای ارتباط و سازگاری با محیط را تعیین می‌کند (وزیری، ۱۳۹۵). لذا ویژگی‌های شخصیتی افراد یکی از عناوینی است که در ریشه‌یابی اختلالاتی که منجر به اعتیاد می شوند، در نظر گرفته می‌شود (اکبری و ابراهیمی مقدم، ۱۳۹۸). همچنین در نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، به فعلیت درآمدن یک رفتار ناشی از نوع نگرش فرد نسبت به رفتارهای ادراک شده و هنجارهای گسسته در جامعه می‌باشد (رخشنده رو، غفاری و بایمانی، ۱۴۰۱). نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده با لحاظ قرار دادن تعامل بین عوامل فردی، اجتماعی و محیطی، شیوه‌های نوین و ارزشمند در پیش‌بینی گرایش‌ها و ادراک رفتاری به حساب می‌آیند (رحمانیان کوشکی و چیذری، ۱۳۹۲). در واقع، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده از داخل یک فرآیند شناختی ارزشمند در جهت ارزیابی گرایش‌های رفتاری شکل گرفته است. این مدل برگستردگی و دشواری رابطه‌های بین رفتار انسانی و گرایش‌های مشخص شده اشاره دارد و مهمتر از آن عنوان می‌دارد که رفتار افراد به واسطه و در نتیجه قصد، نیت و گرایش آنها اتفاق می‌افتد (انگل[4] و همکاران، ۲۰۱۰).

1. Glantz, Jeffers & Winickoff
2. Robins
3. Allport
4. Engle

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

براساس دیدگاه‌های شناختی نیز، رفتارهای اعتیادی تحت تأثیر باورها و نگرش‌هـــای افراد قرار دارد و بعضـی پژوهش‌ها سطح پایین تحمل ناکـامی را در شـروع، تـداوم و عود مصـــرف مواد مخدر مهم می‌دانند (کاشـــفی، ۱۳۹۲). یکی دیگر از عوامل درگرایش به مصرف مواد مخدر، خودتنظیمی ارادی است (پیرسون، دلیما و کلی[1]، ۲۰۱۸). خودتنظیمی فرایندی اســت که بر اســاس آن شــخص رفتار خود را پایش و بررســی کرده، مطابق با معیارها، اهداف و استانداردهایی که وجود دارد در خصـوص رفتارش قضـاوت نموده و با توجه به نتیجه داوری، رفتار خود را مرتب و ســاماندهی می‌کند (مک دونالد و پالفای[2]، ۲۰۰۸). خودتنظیمی پایین موجب می‌شــود که اعتیاد به مصــرف داروها تشــدید شــود. تحقیقات نشـان داده که اشـخاص وابسـته به مواد مخدر در برابر افراد دیگر از خودتنظیمی پایین‌تری بهره‌مند می‌باشند (کول، لوگان و والکر[3]،۲۰۱۱). ضعف در خودتنظیمی می‌تواند نقش مهمی در گرایش افراد به اعتیاد داشته باشد (خدادادیان، کرمی و یزدانبخش، ۱۳۹۸).

از جمله پدیده‌هایی که به ســلامت روانشــناختی و هیجانی و اجتماعی جوانان آســیب جدی وارد می‌کند، گرایش به رفتارهای پرخطر اســت. رفتارهای پرخطر می‌تواند مســیر زندگی فردی، اجتماعی و تحصــیلی آنان را با آســیب جدی مواجه ســازد (پورســعید اصفهانی، شریفی و اکرمی، ۱۴۰۰). از جمله بارزترین رفتارهای پرخطر، گرایش به مصرف مواد مخدر اســت. این رفتار نه تنها ســلامت روان و جســمانی خود فرد را به مخاطره می‌اندازد، بلکه ســلامت روانی، جســمانی و هیجانی دیگر افراد جامعه را تهدید می‌کند (ملکی، محققی و نبی زاده، ۱۳۹۸). دلایل زیادی برای گرایش به رفتار پرخطر و مصــرف مواد مخدر صـنعتی در میان جوانان ارائه شـده اسـت. آنان اساساً خطر موجود در بعضـی از شـرایط پرخطر را پایین‌تر از مقدار آن در نظر می‌گیرند و در مقابل تسلط و توانمندی خود را در برابر حوادث و نتایج ناگوار بیشــتر از حد برآورد می‌نمایند. همچنین برای اظهار اسـتقلال، عدم اطاعت از قدرت، کسـب گواهی همسـالان و ارضـای خواسـته‌ها با تحریک جویی، اقدام به رفتار پرخطر می‌کنند (سـوادکوهی، شـریفی و شـکری، ۱۳۹۹) و الگوهای

1. Pearson, D'Lima & Kelley
2. Macdonald & Palfai
3. Cole, Logan & Walker

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

رفتاری که می‌توانند برکل زندگی آنان تاثیر گذار باشـــد، مثل مصـــرف مواد مخدر را از خود بروز می‌دهند (چیاه، لیم و کی[1]، ۲۰۱۹). بســـیاری از جوانان با خانواده، جامعه و نزدیکان دچار مسـئله هسـتند و امکان دارد فشـار این مشـکلات باعث شـود تا جوانان در مرحله تصـمیم‌گیری به سـوی رفتارهای پرخطر کشـانده شـوند (بانسـتولا، اوگینو و اینو[2]، ۲۰۲۰). چنانچه ارتباط عاطفی و روابط درون خانواده دچار اشـــکال گردد، گرایش واقعی به رفتار و اعمال ضـد اجتماعی و اسـتفاده از مواد مخدر نمایان می‌شـود (سـانچیز-کویجا، اولیوا، پارا و کاماچ[3]، ۲۰۱۶). یکی از معروف‌ترین تئوری‌ها در زمینه آسـیب‌های اجتماعی و رفتار انحرافی، پیوند افتراقی یا تفاوت درهمنشینی است که کجروی و رفتارهای انحرافی و پرخطر را متأثر از جریان کنش متقابل با افراد دیگر تلقی می‌کند (گیدنز، ۱۴۰۱). نظریه همنشـــینی افتراقی به اصـــلی پافشـــاری می‌کند که با نظر به قابل یادگیری بودن رفتارهای انحرافی، تحت تأثیر مداومت و تکرار ارتباطات شـــخص با گروه همســـالان، الگوهای رفتاری در شـــکل فرآیند یادگیری به وی القاء می‌گردد که یکی از این الگوها، مصـــرف مواد مخدر است (احمدی، ۱۳۹۸).

ازدیاد مصـرف و نیز وقوع و شـیوع بیماری‌های روحی و جسـمی و افزایش مشـکلات اجتمـاعی متـأثر از آن، تقلیـل ســـن مصـــرف، فراوانی مصـــرف مواد در بین جوانـان و آســـیب‌پذیری نهاد خانواده، افزایش مرگ و میر ناشـــی از مصـــرف مواد مخدر و جرائم اجتماعی و جنایی مرتبط با مصـرف مواد مخدر صـنعتی، حاکی از وجود مشـکل اسـاسـی و جدی در امر پیشگیری، درمان و کاهش آسیب‌های ناشی از مصرف مواد مخدر صنعتی در شـهر اردبیل می‌باشـد. علیرغم اینکه اقدامات و برنامه‌های دولت و جامعه در این حوزه بیش از گذشته بوده و توجهات زیادی در این حوزه به عمل آمده است، لیکن برای پیشگیری و مقابله با گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی، نیازمند شناسایی عوامل و عناصر مداخله‌گر در شـکل‌دهی رفتارهای جوانان در گرایش به مواد مخدر صـنعتی می‌باشـد تا بتوان متناسـب با عوامل شـناسـایی شـده، راهکارهای عملی و اجرایی در این حوزه را طراحی و اجرا نمود.

1. Cheah, Lim & Kee
2. Banstola, Ogin & Inoue
3. Sánchez-Queija, Oliva, Parra & Camacho

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جریان و روال افزایشی تغییر الگوی مصرف از مواد مخدر سنتی به صنعتی، در یک دهه گذشته آسیب‌های جدی و بزرگی را داشته و به صورت علنی زنگ خطری بسیار حاد را گوشزد می‌کند و نتایج این تحقیق می‌تواند مدیران و برنامه‌ریزان شهر اردبیل را در طراحی و ارائه برنامه‌های جامع مبتنی بر کنترل و پیشگیری از رفتارهای انحرافی جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی کمک نماید. به رغم اهمیت موضوع و ضرورت پرداختن به حوزه پیشگیری، درمان و کاهش گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل، تحقیقات محدودی انجام پذیرفته است و نتایج این مطالعه دیدگاه نظری و عملی دست اندرکاران پیشگیری از مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل را بهبود می‌بخشد. لذا در این پژوهش تلاش بر آن است به این سوال اساسی پاسخ داده شود که عوامل شکل دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل کدامند؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد کیفی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه جوانان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر اردبیل در سال ۱۴۰۱ بود. ۲۸ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند و با بیشترین تنوع انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته بود و تا رسیدن به غنای لازم و اشباع اطلاعاتی ادامه یافت. پس از انجام ۲۸ مصاحبه اطلاعات جدیدی حاصل نشد و تکرار داده‌های قبلی بودند. ملاک‌های ورود برای شرکت‌کنندگان شامل تمایل و رضایت آگاهانه، دامنه سنی ۱۸ تا ۳۵ سال و تجربه کردن پدیده مورد مطالعه با حداقل مصرف یک سال مواد مخدر صنعتی بود. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار با تکنیک تحلیل جمله به جمله استفاده گردید. برای اعتبار و روایی داده‌های پژوهش از شاخصه‌های انتقال‌پذیری، ممیزی قابلیت اطمینان و تأییدپذیری بهره گرفته شد. از شاخص انتقال پذیری در بررسی روایی داده‌ها به صورت نمونه‌گیری بر مبنای اعتبار (قضاوتی) استفاده شد و مصاحبه شوندگان به صورت هدفمند انتخاب گردیدند و مصاحبه شوندگان بعدی براساس نظر اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸) پس

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

از هر مصـاحبه با در نظر گرفتن نتایج حاصـل از تحلیل مصـاحبه قبلی انتخاب شـدند. بر اسـاس نظر مکسـول (۲۰۰۴) بررسـی روایی توصـیفی از طریق بازخورد یافته‌ها به مصـاحبه شـونده و همچنین روایی تفسـیری از طریق اسـتفاده از توصـیف‌گرهای با حداقل مداخله اسـتفاده شـد؛ به این صـورت که بازخورد مصـاحبه‌ها به مصـاحبه شـونده ارائه و نظرات اصلاحی آنها اعمال شد. بر اساس شاخص قابلیت اطمینان؛ داده‌های به دست آمده با هدف بازبینی، در اختیار ۲ نفر از پژوهشگران قرار گرفت. براساس شاخص تأییدپذیری در تفسیر و تحلیل یافته‌ها، منتخب مصاحبه‌ها و نیز تشریح روند تحلیل داده‌ها تا رسیدن به نتایج ادامه یافت. ضـمناً برای بررسی پایایی پژوهش از شـاخص توافق درون موضـوعی در کدگذاری دو مصـاحبه نمونه اسـتفاده گردید که شـاخص یاد شـده برابر ۰/۸۲ بدسـت آمد و بر اسـاس معیار ۷۰ درصد، مقدار به دست آمده نشان دهنده تأیید پایایی یافته‌های بخش کیفی است.

یافته‌ها

هدف از پژوهش حاضـر شـناسـایی عوامل شـکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصـرف مواد مخدر صـنعتی شـهر اردبیل با رویکرد تحلیل محتوا اسـت. این مطالعه با مشـارکت ۲۸ نفر مرد که حداقل سـابقه یک سـال مصـرف مواد مخدر صـنعتی را دارند، انجام شـده که اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های توصیفی شرکت کنندگان پژوهش

کد	سن	تأهل	تحصیلات	سن شروع مصرف	مدت مصرف (سال)	دفعات ترک
شماره ۱	۲۹	مجرد	دیپلم	۲۰	۹	۴
شماره ۲	۲۵	متأهل	دیپلم	۲۲	۳	۱
شماره ۳	۲۱	مجرد	دیپلم	۱۷	۴	–
شماره ۴	۳۰	متأهل	لیسانس	۲۸	۲	–
شماره ۵	۲۲	مجرد	فوق دیپلم	۲۰	۲	۱
شماره ۶	۳۲	متأهل	دیپلم	۲۴	۸	+۱۰
شماره ۷	۲۰	مجرد	دیپلم	۱۷	۳	–
شماره ۸	۲۶	متأهل	دیپلم	۲۰	۶	۴
شماره ۹	۲۵	مجرد	دیپلم	۲۳	۲	–
شماره ۱۰	۳۱	متأهل	فوق دیپلم	۲۴	۷	۵

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جدول ۱: ویژگی‌های توصیفی شرکت کنندگان پژوهش

کد	سن	تأهل	تحصیلات	سن شروع مصرف	مدت مصرف (سال)	دفعات ترک
شماره ۱۱	۲۸	متأهل	سیکل	۲۲	۶	۲
شماره ۱۲	۲۴	مجرد	لیسانس	۲۰	۴	۱
شماره ۱۳	۳۰	مجرد	لیسانس	۲۷	۳	–
شماره ۱۴	۲۷	متأهل	دیپلم	۱۹	۸	+۱۰
شماره ۱۵	۲۷	مجرد	لیسانس	۲۴	۳	۱
شماره ۱۶	۲۳	متأهل	دیپلم	۲۰	۳	–
شماره ۱۷	۳۲	متأهل	دیپلم	۲۵	۷	۲
شماره ۱۸	۲۶	متأهل	فوق دیپلم	۲۳	۳	۲
شماره ۱۹	۲۴	مجرد	دیپلم	۲۲	۲	–
شماره ۲۰	۳۴	متأهل	فوق دیپلم	۳۰	۴	۴
شماره ۲۱	۲۸	متأهل	لیسانس	۲۰	۸	۵
شماره ۲۲	۲۲	مجرد	دیپلم	۱۸	۴	۵
شماره ۲۳	۳۴	متأهل	سیکل	۲۵	۹	+۱۰
شماره ۲۴	۲۰	مجرد	دیپلم	۱۷	۳	–
شماره ۲۵	۲۴	مجرد	دیپلم	۱۹	۵	۱
شماره ۲۶	۲۹	متأهل	لیسانس	۲۳	۶	۳
شماره ۲۷	۲۶	مجرد	لیسانس	۲۴	۲	–
شماره ۲۸	۳۲	متأهل	فوق دیپلم	۲۲	۱۰	+۱۰

با توجه به اهداف پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی از مشارکت‌کنندگان سوال شد. پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها به منظور تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها از روی تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار با تکنیک جمله به جمله استفاده شد و طی فرایند ساماندهی نهایی، یافته‌های کیفی پس از حذف گزاره‌های دارای محتوای یکسان و ادغام گزاره‌های دارای مفهوم مشترک باهم، در نهایت ۸ مقوله و ۷۶ زیر مقوله به دست آمد که در جدول ۲ یافته‌های بدست آمده در خصوص عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل نشان داده شده است.

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جدول ۲ : عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی

متغیر	بعد	مقوله	زیر مقوله	کد فراوانی	درصد فراوانی
عوامل شکل دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی	عوامل فردی	حالات هیجانی	کسب لذت و شادی، تنوع، کنجکاوی، ماجراجویی، هیجان آفرینی، نوخواهی، تجربه جدید، نشئگی زیاد، اثرپذیری سریع، جبران کمبودهای فردی، لذت جویی بیشتر	۱-۲-۳-۴-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۷-۲۸	٪۸۶
		نوع نگرش	پایین بودن آسیب، عدم زشتی مصرف این مواد، افزایش قوای جنسی، افزایش تمرکز و خلاقیت، عدم اعتیاد آور بودن، اخذ انرژی مضاعف، ایجادآرامش، عدم آگاهی از عوارض و خطرات مصرف، دست کم گرفتن خطر، کمتر بودن آثار این مواد بر چهره	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶-۱۸-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۶-۲۷	٪۷۵
		عوامل روان شناختی	افزایش تمایلات عاطفی، کاهش افسردگی، امید آفرینی، تلقی لوکس بودن مصرف این مواد، تفریح، همرنگی با جمع، آلودگی کمتر، کمبود اوقات فراغت، ضعف اعتقادی	۱-۲-۳-۵-۶-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۵-۱۶-۱-۷-۱۸-۱۹-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۷-۲۸	٪۸۲
	عوامل خانوادگی و همسالان	گسست خانوادگی	تبعیض، مقایسه، سرزنش، تحقیر، تحکم، خشونت، بی توجهی، نبود محبت در خانواده، زیاده‌روی در محبت، محدود کردن فرزندان، اعتیاد یکی از افراد خانواده، رفاه ضعیف در خانواده، تحصیلات پایین والدین، ستیز والدین	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۹-۱۰-۱۱-۱۴-۱۵-۱۶-۱-۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۶-۲۸	٪۷۸
		ارتباط و همنشینی با همسالان	تقلید، الگوپذیری، فشار دوستان، ترس از دست دادن همتایان، احساس تعلق و دلبستگی در بین دوستان، پیشنهاد دوستان مدرسه، دوستان محله و اقوام، پاتوق‌ها و	۱-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۴-۱۶-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-	٪۸۲

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جدول ۲ : عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی

متغیر	بعد	مقوله	زیر مقوله	کد فراوانی	درصد فراوانی
			فضاهای گرد هم آمدن، رضایت از مصرف مواد مخدر صنعتی، گرایش گروه همسالان	۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸	
عوامل محیطی		شرایط اقتصادی	نیاز به مصرف برای ساعات کار طولانی، بسته بندی مناسب مواد صنعتی، کاهش عرضه مواد مخدر سنتی، ارزان بودن، فراوانی، راحتی خرید و فروش، تولید آسان، انبوهی در بازار	۲-۳-۴-۷-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۵-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶	٪۶۴
		فشار اجتماعی	از دست دادن موقعیت اجتماعی، مکان زندگی نامناسب، خجالتی بودن، ناتوانی از رد کردن درخواست دیگران، سابقه مصرف مواد صنعتی در اعضای خانواده، شرکت در پارتی و جشن، ضعف دینداری	۱-۴-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۶-۲۷	٪۷۱
		ادراک برنامه ریزی شده	امکان استعمال در هر مکانی، زمان مصرف کوتاه، سادگی مصرف، استعمال آسان، حمل آسان، بدون بو و دود بودن، شکل دارویی داشتن، ساده بودن تبدیل	۳-۴-۵-۷-۸-۱۱-۱۲-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۷-۲۸	٪۶۰

بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، در بررسی عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل، مقوله‌های رفتار هیجانی و روان شناختی مد نظر قریب به اتفاق مصاحبه شوندگان قرارگرفته و مابقی مقوله‌ها نیز مورد تأیید اکثریت آنها با فراوانی خیلی زیاد واقع شده است؛ هرچند در مقوله رفتار مبتنی بر ادراک برنامه‌ریزی شده، میزان مشارکت بیش از دو سوم بوده ولیکن آن مقوله نیز دارای تأثیرگذاری بالا می‌باشد. در جمع‌بندی انجام شده، عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل در شکل ۱ ارائه شده است.

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

شکل ۱: مدل عوامل شکل‌دهنده رفتارهای جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل

بحث و نتیجه‌گیری

گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر صنعتی، امروزه به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده و عوارض مختلفی دارد و آینده جامعه و سرمایه انسانی کشور را به مخاطره انداخته و تا علل و چرایی آن بررسی نشود، اقدامات درمانی و پیشگیرانه موقتی وکوتاه مدت بوده و به‌صورت ریشه‌ای حل نخواهد شد. این مطالعه با هدف شناسایی عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی درشهر اردبیل انجام پذیرفت. با توجه به نتایج به دست آمده از مصاحبه با شرکت‌کنندگان در مصاحبه و تحلیل داده‌های کیفی،

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

اعتیاد به مواد مخدر یک پدیده چند بعدی می‌باشد و عوامل مختلفی در شکل‌دهی رفتارهای جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل موثر می‌باشند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ۷۶ شاخص یا زیرمقوله‌های موثر در ایجاد رفتارهای انحرافی و گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل از دیدگاه مشارکت کنندگان موثر بوده‌اند. این ۷۶ زیرمقوله پس از تجزیه و تحلیل در قالب ۸ مقوله سازماندهی و نهایتاً در سه محور اصلی و به عبارتی درسه بعد فردی، خانوادگی- همسالان و محیطی قالب‌بندی گردید. نتایج نشان می‌دهد عوامل شکل‌دهنده رفتار جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی از یک رویکرد و عامل‌های چند بعدی تبعیت می‌نمایند و بنابراین راهکارهای پیشگیرانه در کاهش یا جلوگیری از گرایش جوانان در مصرف مواد مخدر صنعتی باید از رویکرد جامع و مبتنی بر همه علت‌های شناسایی شده ارائه و اجرایی گردد.

در بررسی رفتار هیجانی که شامل ۱۱ زیر مقوله یا شاخص بوده و یکی از بیشترین شاخص‌ها را شامل می‌شود و همه مشارکت‌کنندگان پژوهش آن را مورد تأیید قرار دادند، بر ویژگی‌های فردی جوانان در گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی تمرکز دارد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش سلیمانی (۱۳۹۶) و رزمخواه و همکاران (۱۳۹۲) همسویی دارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان اعلام کرد که هیجان طلبی و افکار فرد، تعیین کننده رفتار وی در گرایش به مواد مخدر صنعتی می‌باشد و باورهای غلط و هیجانی و احساسی، مصرف مواد مخدر صنعتی را تشدید می‌کند. از جمله اقدامات درمانی موثر می‌توان به تقویت قدرت تفکر شناسایی باورهای غلط درباره مواد، افزایش اعتماد به نفس و عزت نفس، افزایش خودآگاهی، شناخت عواطف و احساسات شخصی و... اشاره کرد. در بررسی رفتار ناشی از ارتباط و همنشینی با همسالان که شامل ۹ زیر مقوله می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت، هرچند سطح ارتباط جوانان در فضای اجتماعی است، لیکن شروع به الگوپذیری از همسالان در مراحل سنین کودکی و نوجوانی آغاز می‌گردد و در مرحله جوانی بروز و ظهور می‌یابد و کنترل و مراقبت خانواده در پیش از سن جوانی تاثیر بسیاری بر کنترل رفتار فرد دارد و بنابراین این زیر مقوله در بعد خانوادگی و همسالان قرار گرفت. این

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

یافته‌ها با نتایج پژوهش فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰)، جورابلو (۱۳۹۹) و درشتی و رجبلو (۱۳۹۹) همسویی دارد. در تبیین این یافته دلبستگی به دوستان و ترس از دست دادن و جلب رضایت آنها در رفتار فرد موثر می باشد. از جمله روش‌های مناسب پیشگیرانه، آموزش مهارت نه گفتن، مهارت‌های ارتباطی موثر با دیگران و حفظ ارتباط مناسب با دیگران است. در رفتار برنامه‌ریزی شده ادراک شده که شامل ۸ زیر مقوله می‌باشد، نشان می‌دهد دسترسی آسان به مواد مخدر صنعتی و ضعف کنترل اجتماعی در محیط، برنامه‌ریزی مناسب، آسان و بی‌خطر را در ذهن جوان ایجاد و ادراک مثبتی نسبت به رفتارهای انحرافی در وی به وجود می‌آورد و گرایش فرد به مصرف مواد مخدر صنعتی را افزایش می‌دهد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) و جورابلو (۱۳۹۹) همسو است. در تبیین این یافته نیز بایستی به توجه فرد به قصد و نیت و اهداف در تعیین رفتار وی اشاره کرد و از جمله اقدامات پیشگیرانه می‌توان به نظارت بیشتر بر محیط‌های مستعد و توجه ویژه به اماکن مرتبط اشاره داشت. در رفتار ناشی از نگرش که شامل ۱۰ زیر مقوله می‌باشد، می‌توان چنین استنباط نمود که ناآگاهی نسبت به عوارض مواد صنعتی و تبلیغات اغواکننده در رفتار فرد نسبت به گرایش به مواد فوق تاثیر دارد و این عوامل نگرش فرد به مصرف مواد مخدر را تغییر و ادراک مثبتی از مصرف مواد مخدر صنعتی در ذهن جوان ایجاد می‌گردد. از جمله اقدامات درمانی، آگاهی دادن از طریق رسانه و فضای مجازی و محیط شهری را می‌توان اشاره کرد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش نورمحمدی و همکاران (۱۴۰۰) و ذکر (۱۳۹۴) همسویی دارد.

در بررسی رفتار ناشی از گسست خانوادگی که شامل ۱۴ زیر مقوله بوده و بالاترین تعداد شاخص‌ها را در بر دارد، با نتایج پژوهش درشتی و رجبلو (۱۳۹۹)، جورابلو (۱۳۹۹) و فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) هماهنگی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت، رفتار فرد تحت تاثیر تعارض در روابط خانوادگی و رفتار والدین تغییر می‌کند و هنجارهای غلط در خانواده، هدایت‌گر رفتارهای فرد به آسیب‌ها از جمله گرایش به مواد مخدر صنعتی است. از اقدامات پیشگیرانه در این بحث می‌توان به بهبود و ارتقاء مهارت‌های ارتباطی، سبک زندگی و فرزندپروری، احترام به سلایق و تفاوت‌ها، برخورد و تعامل والدین با هم و با

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

فرزندان اشاره نمود. در بررسی رفتار ناشی از فشار اجتماعی که شامل ۸ زیر مقوله بوده و با نتایج پژوهش سلیمانی (۱۳۹۶) و رزمخواه و همکاران (۱۳۹۲) همسو می‌باشد، می‌توان چنین استنباط نمود که جدایی فرد از ارزش‌ها، شرکت در فعالیت‌های ضد اجتماعی، مکان زندگی، الگوبرداری از قواعد ناهنجار در گرایش جوان به مصرف مواد مخدر صنعتی نقش زیادی دارد و رفتارهای مبتنی بر گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی را تشدید می‌نماید. بنابراین از مهم‌ترین اقدامات پیشگیرانه، می‌توان به آگاهی دادن از تبعات مصرف مواد صنعتی، ایجاد فرصت شغلی، آموزش مهارت زندگی اجتماعی، مهارت ارتباطی و تقویت باورهای دینی اشاره کرد.

بررسی رفتار روان‌شناختی که شامل ۹ زیر مقوله می‌باشد، نشان می‌دهد که، رفتار فرد تحت تاثیر عواطف و احساسات و معنویت تغییر می‌کند. از اقدامات پیشگیرانه می‌توان به تقویت معنویت، آگاهی دادن از طریق وسایل ارتباط جمعی و پذیرش اجتماعی افراد اشاره نمود. در بررسی رفتار ناشی از شرایط اقتصادی که شامل ۸ زیر مقوله بوده، می‌توان بیان کرد که رفتار فرد با توجه به ارزانی، فراوانی و در دسترس بودن رابطه مستقیم دارد. از اهم اقدامات پیشگیرانه در این یافته، تلاش مضاعف در خصوص کاهش بی خانمانی، شناسایی کارگاه‌های تولید، شناسایی توزیع کنندگان، افزایش مجازات برای فروشندگان، ایجاد فرصت‌های شغلی و... را می‌توان بر شمرد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش نورمحمدی و همکاران (۱۴۰۰)، جورابلو (۱۳۹۹) و ذکر (۱۳۹۴) همسو است. همچنین نتایج این مطالعه با یافته‌های مازئو و همکاران(۲۰۲۳)، وینتر و همکاران (۲۰۲۳)، مارتینلی و همکاران (۲۰۲۳)، پاکائو و همکاران (۲۰۲۳)، لام و همکاران (۲۰۲۳) و گلنتز و همکاران (۲۰۲۲) همسویی دارد.

به طورکلی می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که وضعیت و شرایط ایجاد رفتارهای انحرافی و گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر اردبیل از یک سری علل و عواملی تبعیت می‌نماید که بخشی از آن در بعد ویژگی فردی، بخشی در حوزه خانواده و بخشی دیگر در محیط اجتماعی قابل تبیین هستند. اما آنچه بیشتر قابل تامل می‌باشد، ارتباط و پیوستگی عوامل شناسایی شده در شکل‌دهی رفتارهای جوانان در گرایش به مصرف

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

مواد مخدر صنعتی می‌باشد و به عبارت دیگر این عوامل از تنیدگی و پیوستگی زیادی با همدیگر برخوردار هستند و هرکدام از ابعاد شناسایی شده در همدیگر تاثیر دارند و با کمک همدیگر توان ذهنی و رفتاری جوانان را در گرایش به مصرف مواد مخدر تسهیل می‌نمایند. بنابراین برای پیشگیری از شکل‌گیری اینگونه رفتارها لازم است از برنامه‌ها و اقدامات پیشگیرانه در تمام عوامل و ابعاد شناسایی شده به شکل جامع و مانع بهره گرفت. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود بهره‌گیری مناسب از نتایج پژوهش‌ها در عرصه‌های برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌ها در زمینه مبارزه با مواد مخدر صنعتی توسط دستگاه‌های ذیربط انجام پذیرد. مداخله مراکز علمی و دانشگاهی در برنامه‌های آموزشی و پژوهشی مرتبط با مبارزه با مواد مخدرصنعتی نیز انجام شود. همچنین پیشنهاد می‌شود توجه جدی به نقش محله‌های آلوده و پر خطر در ایجاد گرایش نسبت به مصرف مواد در جوانان مبذول گردد و تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد، متناسب با مهدهای کودک، مدارس، دانشگاه‌ها و محیط‌های کار صورت پذیرد. ضمن گسترش فعالیت‌های انتظامی و قضایی در کنترل فروش این مواد، با توزیع کنندگان اینگونه مواد، برخورد قاطعی صورت پذیرد و با مشارکت مردمی و افزایش کنترل‌های رسمی و اجتماعی، از سهولت جابجایی و دسترسی آسان مواد مخدر صنعتی برای جوانان جلوگیری گردد.

سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

تقدیر و تشکر

در پایان از اندیشمندان، جامعه مشارکت‌کننده و تمام افرادی که در انجام این پژوهش ما را یاری رسانند، کمال تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

احمدی، حبیب (۱۳۹۸). *جامعه شناسی انحرافات*، چاپ نهم، نشر سمت.

اکبری، مریم و ابراهیمی مقدم، حسین (۱۳۹۸). مدل‌یابی ساختاری گرایش به سوءمصرف مواد، بر اساس ویژگی های شخصیتی با میانجی گری عزت نفس. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۱)، ۲۱۵-۲۰۳.

پورسعید اصفهانی، مهرنوش؛ شریفی، حمیده و اکرمی، ناهید (۱۴۰۰). پیش بینی رفتار پرخطر براساس تمایزیافتگی خود و مشکلات بین فردی در دانشجویان دختر. *رویش روانشناسی*، ۱۰(۳)، ۶۴-۵۵.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

جورابلو، صادق (۱۳۹۹). عوامل موثر بر تغییر ذائقه مصرفی مواد مخدر از سنتی به صنعتی در شهر گرمسار، *فصلنامه دانش انتظامی سمنان*، ۳(۱۰)، ۱۵۰-۱۱۸.

خدادادیان، محمدرضا؛ کرمی، جهانگیر و یزدان بخش، کامران (۱۳۹۸). پیش بینی استعداد اعتیاد بر اساس خودتنظیمی ارادی و تحول مثبت نوجوانی در دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر کرمانشاه. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۳(۵۴)، ۱۲۵-۱۰۹.

خسروی، عزت اله (۱۳۹۲). *تحلیل چرایی ناکارآمدی برنامه های پیشگیری از سوءمصرف موادمخدر و روانگردان‌ها*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

درشتی، حنانه و رجبلو، جعفر (۱۳۹۹). بررسی عوامل موثر در گرایش نوجوانان به مصرف مواد مخدر و راه‌های پیشگیری از آن. *فصلنامه دانش مبارزه با مواد مخدر*، ۹(۱۷)، ۶۴-۳۵.

درویشی، صیاد (۱۳۹۹). تأثیر کیفیت خدمات پلیس هوشمند بر مشارکت شهروندان در پیشگیری از توزیع مواد مخدر مجله علمی، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۷(۴)، ۵۰۷-۵۳۴.

درویشی، صیاد؛ بختیاری، لطفعلی و گله جاری، بهمن (۱۴۰۰). چالش های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد مخدر صنعتی (مطالعه موردی کلانتری های شهرستان کرمانشاه). *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۰)، ۹۶-۶۷.

ذکر، الهام (۱۳۹۴). بررسی رابطه نگرش با گرایش به مواد مخدر در میان دانش آموزان مقطع دبیرستان شهر تهران بررسی رابطه سلامت روان با رضایت زناشویی خانواده های زنان شاغل و خانه دار، *مجله تحقیقات روان شناسی موفق*، ۷(۳)، ۷۳-۸۸.

رحمانیان کوشکی، مهدی و چیذری، محمدرضا (۱۳۹۲). بررسی عوامل اثرگذار بر قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی دانشگاه آزاد ایلام. *توسعه کارآفرینی*، ۴(۱۵)، ۱۴۴-۱۲۵.

رخشنده رو، سکینه؛ غفاری، محتشم و بایمانی، سمیه (۱۴۰۱). بررسی عوامل پیش‌بینی کننده قصد سوء مصرف مواد مبتنی بر نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده در زوجین مراجعه کننده به مرکز مشاوره قبل از ازدواج. *فصلنامه بهداشت در عرصه*، ۱۰(۱)، ۴۸-۴۲.

زمخواه، ساناز؛ پاکزاد، بتول و احقر، قدسی (۱۳۹۲). رابطه سلامت روانی و نگرش به بزهکاری در نوجوانان و جوانان در کمپ‌های اطراف تهران، *تحقیقات روان شناختی*، ۵(۲۰)، ۱۶-۱.

ستوده، هدایت الله (۱۳۹۹). *آسیب شناسی اجتماعی(جامعه شناسی انحرافات)*. تهران: آوای نور.

سلیمانی، سمیه (۱۳۹۶). *مطالعه پدیده اعتیاد زنان در استان البرز با تاکید بر علت ها و پیامدها*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی.

سوادکوهی، علیرضا؛ شر یفی، مسعود و شکری، امید (۱۳۹۹). تاثیر سازگاری عاطفی و اجتماعی بر رفتارهای پرخطر برخط (آنلاین) دانش آموزان متوسطه اول. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۲۱(۲)، ۷۴-۶۴.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

فیض اللهی، علی و باپیری، امیدعلی (۱۴۰۰). واکاوی دلایل، زمینه ها و پیامدهای مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان (مورد مطالعه نوجوانان شهر ایلام)، *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۶۵- ۱۴۱.

قربانی، طاهره؛ محمدخانی، شهرام و صرامی، غلامرضا (۱۳۹۱). مقایسه اثربخشی گروه درمانی شناختی-رفتاری و درمان نگه دارنده با متادون در تغییر باورهای مرتبط با مواد و پیشگیری از عود، *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۶(۲۲)، ۲۳-۳۸.

کاشفی، طیبه (۱۳۹۲). رابطهٔ باورهای فراشناختی و رفتارهای خودتخریب گرایانه در افراد معتاد به مواد مخدر، *فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه*، ۱(۲)، ۴۵-۳۹.

کردستانی، داود؛ فرهادی، علی و سلیمانی، فریبا (۱۳۹۶). بررسی علل گرایش به مصرف مواد مخدر و داروهای روان گردان. *فصلنامه علمی ـ پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان*، ۱۹(۱)، ۴۲-۵۳.

گیدنز، آنتونی (۱۴۰۱). *جامعه شناسی*؛ ترجمه حسن چاوشیان، چاپ هجدهم، نشر نی.

مرجائی، سیدهادی و غلامرضاکاشی، فاطمه (۱۳۹۶). گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۰(۳۸)، ۱۸۳-۲۱۰.

ملکی، مصطفی؛ محققی، حسین و نبی زاده، صفدر (۱۳۹۸). پیش بینی گرایش به رفتارهای پرخطر براساس نشخوار خشم و ابراز گری هیجان، *اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی(اندیشه و رفتار)*، ۱۳(۵۲)، ۱۶-۷.

میرزایی علویجه، مهدی؛ نصیرزاده، مصطفی؛ شریفی راد، غلامرضا و حسنزاده، اکبر (۱۳۹۲). تأثیر عملکرد خانواده در وابستگی جوانان به مواد مخدر صنعتی، *آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، ۱(۲)، ۳۰-۱۹.

نورمحمدی، عبدالرضا؛ حیدری، معصومه؛ پروانه، فرهاد و ادیب منش، افشین (۱۴۰۰). علل تغییر الگوی مصرف مواد مخدر سنتی به صنعتی با تأکید بر شهر کرمانشاه، *فصلنامه علمی دانش انتظامی کرمانشاه*، ۱۲(۴۷)، ۱۰۰-۸۳.

وزیری، فاطمه (۱۳۹۵). *ارتباط بین ابعاد شخصیت و آمادگی به اعتیاد با نقش واسطه‌ای راهبردهای مقابله با استرس در دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی کرمان*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید باهنر کرمان

References

Acheson, A., Vincent, A. S., Cohoon, A. J., & Lovallo, W. R. (2022). Early life adversity and increased antisocial and depressive tendencies in young adults with family histories of alcohol and other substance use disorders: Findings from the Family Health Patterns project. *Addictive Behaviors Reports*, 15, 100-111.

Banstola, R. S., Ogino, T., & Inoue, S. (2020). Self-esteem, perceived social support, social capital, and risk-behavior among urban high school adolescents in Nepal. *SSM - Population Health*, 11(Aug), 100570.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]

Cole, J., Logan, T. K., Walker, R. (2011). Social exclusion, Personal control, Selfregulation, and Stress among Substance Abuse Treatment Clients. *Drug and Alcohol Dependence*, 113(1), 13 -20.

Cheah, Y. K., Lim, H. K., & Kee, C. C. (2019). Personal and family factors associated with high-risk behaviours among adolescents in Malaysia. *Journal of Pediatric Nursing*, 48, 92-97.

Engle, R. L., Dimitriadi, N., Gavidia, J. V., Schlaegel, C., Delanoe, S., Alvarado, I., & Wolff, B. (2010). Entrepreneurial intent: A twelve-country evaluation of Ajzen's model of planned behavior. International *Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 16 (1), 35-57.

Galanter, M. Dermatis, H. Bunt, G. Williams, C. Trujillo, M. & Steinke, P. (2007). Assessment of spirituality and its relevance to addiction treatment. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 33, 257-264.

Glantz, S., Jeffers, A., & Winickoff, J. P. (2022). Nicotine Addiction and Intensity of e-Cigarette Use by Adolescents in the US, 2014 to 2021. *JAMA Network Open*, 5(11), e2240671-e2240671.

Lum, A., Damianidou, D., Bailey, K., Cassel, S., Unwin, K., Beck, A., & McCarter, K. (2023). SMART recovery for youth: a small, exploratory qualitative study examining the potential of a mutual-aid, peer support addictive behaviour change program for young people. *Addiction Science & Clinical Practice*, 18(1), 1-8.

Macdonald, A., & Palfai, T. (2008). Predictors of exercise behavior among university student women: Utility of a goal -systems/self-regulation theory framework. *Personality and Individual Differences*, 44(4), 921 -931.

Martinelli, T. F., Nagelhout, G. E., Best, D., Vanderplasschen, W., & van de Mheen, D. (2023). Factors associated with problematic substance use before and during the COVID-19 pandemic among a drug addiction recovery cohort: A prospective study in the Netherlands, Belgium, and UK. *Journal of Substance Use and Addiction Treatment*, 148, 209025.

Mazzeo, F., Meccariello, R., & Guatteo, E. (2023). Molecular and Epigenetic Aspects of Opioid Receptors in Drug Addiction and Pain Management in Sport. *International Journal of Molecular Sciences*, 24(9), 7831.

Pearson M. R, D'Lima G. M, & Kelley M. L. (2018). Self-regulation as a buffer of the relationship between parental alcohol misuse and alcohol - related outcomes in first -year college students. *Addict Behaviors*, 36(12), 1309 – 1312.

Peter, N. & Alicia, D. (2010). Extent and Influence of Recreational Drug Use on Men and Women Aged 15 Years and Older in South Africa. *African Journal of Drug & Alcohol Studies*, 9(1), 33-48.

Phukao, D., Thawornwutichat, R., Sakulsriprasert, C., Riewpaiboon, W., Pangma, A., & Guadamuz, T. E. (2023). Looking at mHealth Digital Application Interventions for youths with Addictive Behavior through the Lens of Beck's Cognitive Model and Cognitive Behavioral Therapy: A Scoping Review. *Journal of the Medical Association of Thailand*, 106(3).

Sánchez-Queija, I., Oliva, A., Parra, A., & Camacho, C. (2016). Longitudinal Analysis of the Role of Family Functioning in Substance Use. *Journal of Child and Family Studies*, 25(1), 232-240.

Winter, J. J., Rodríguez-Acevedo, K. L., Dittrich, M., & Heller, E. A. (2023). Early life adversity: Epigenetic regulation underlying drug addiction susceptibility. *Molecular and Cellular Neuroscience*, 125, 103825.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.69.301]